

תוכן עיניים

1..... מבוא

סינופְּסִיס של המחזה : שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.

מבנה היצירה..... שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.

גרסאות בעברית..... שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.

2..... פרק 1: האם האדם (יכול להיות) אחראי למעשיו?

פרק 2: האם המחזה הנו מְרָאָה של החברה היוונית הקלאסית? . שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.

פרק 3: ההנגדה בין פרטי לציבורי שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.

סיכום..... שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.

מקורות..... שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.

מבוא

"אדיפוס המלך" (יוונית: Οἰδῖπτος τύραννος, אֵיִדִּיפּוֹס הַטִּירָאן) היא אחת היצירות הספרות הכי חשובות בכל הזמנים. היא זכתה לעדים ציבוריים ולפרשנויות רבות בתקופתה ועד ימינו. היצירה הייתה למקור בלתי נלהה להתעניינות אינטלקטואלית גם בעידן המודרני. פרויד העניק ליצירה מוניטין נוסף בסוף המאה ה-19, כששאל את שמו של אדיפוס כדי לאפיין את התסביך הנושא את שמו. אך גם סופרים, מוסיקאים ופילוסופים גדולים הושפעו רבות מהטרגדיה של סופוקלס, המעוררת תמיד תהיות ועניין אינטלקטואלי רב (Knox, 2007; Hall, 2009; Nikolarea, 1994).

המחזה נכתב לפני יותר מאלפיים שנה בידי אחד הטרגיקונים (tragedians) המפורסמים של העת העתיקה: סופוקלס (496 – 406 לפנה"ס בקרוב)¹. הוא נולד בקרב משפחה עמידה בכפר באזור אטיקה, קרוב לאתונה של היום. הוא בלט כמחבר מחזאות וטרגדיות, ובגיל 27 זכה בתחרות הדרמה בחג דיוניסוס במסגרת הדיוניסיה העירונית באתונה. הוא חזר וזכה עשרות פעמים במקומות הראשון או השני באותן תחרויות, מה שמלמד על הפופולריות שלו בתקופתו. אריסטו טען שהוא גדול המחזאים של התיאטרון היווני. כמקובל לבני מעמדו, הוא התחנך באומנויות לחמיה, באומנויות ובמוסיקה. הוא היה איש ציבור נבחר ושימש כמפקד צבאי וכשר האוצר. ידוע שסופוקלס חיבר עשרות מחזות, אך רק מעטות שרדו. בין אלו נמצאים שלושת "הטרגדיות תֵּבַיִת" (Theban plays) שכן דמות הגיבורים הנם ילדי העיר תֵּבַי: "אנטיגונה" (442 לפנה"ס), "אדיפוס המלך" (420 לפנה"ס) ו"אדיפוס בקולונוס" (401 לפנה"ס). סופוקלס מת בגיל מאד מבוגר.

סופוקלס הנו אחד הדמויות הבולטות של תקופת "יוון הקלאסית", שנמשכה במאות ה-5 וה-4 לפנה"ס. זאת אחת התקופות הכי יצירתיות בתולדות האנושות, הן בגלל היצירה הפילוסופיות, האומנותית והספרותית והן בגלל ההתפתחויות החברתיות והפוליטיות. הרודוטוס (Herodotus), שנחשב להיסטוריון הראשון, הנו בן התקופה. זאת תקופת ה"פוליס" הגדולות: אתונה, ספרטה,

1 רב הנתונים הביוגרפים מבוססים על Woodard, 2016.

פרק 1: האם האדם (יכול להיות) אחראי למעשיו?

"הו זָאוּס, מה תכננת להביא עלי?" (738)

על פי הטרגדיה בכלל, ועל פי אדיפוס בפרט, האדם איננו יכול לשולט בגורלו. כוחות גדולים ממנו מכתיבים את מעשיו ואת התפתחות חייו. הנבואה של הָאוּרְקָל לליוס שהוא עתיד למות מידי בנו, ומאוחר יותר במחזה הנבואה לאדיפוס עצמו, שהוא יהרוג את אביו ואשכב עם אמו, קובעות את דרכו של אדיפוס ואין בן אנוש יכול לעמוד כנגדן.

ובכן, נשאלת השאלה מה מידת אחריותו של אדיפוס על המעשים המתוארים במחזה, מעשים שפוגעים באחרים וגם בעצמו, לאור העובדה שגורלו נקבע מראש על ידי כוחות עליונים? סגל טוען שאדיפוס הנו כבול בגורלו ובו בזמן אדם חופשי² (Segal, 2007). הוא טוען שהסוגיות של גורל ודטרמיניזם מועלות במחזה כ"שאלות פתוחות" ולא כדוגמה, כלומר כהנחה שמקבלים כאמת מוחלטת.

אם כן, למרות פועלם של האלים על בני אדם, המחזה מעלה שאלות משמעותיות הודות לסוגיה עד כמה מה שקורה לבני אדם הוא תוצאה של תורֶשָה (heredity), של מיקריות ורק מזל (טוב או רע), או של מאפייני אישיות, קבלת החלטות נכונות (או מוטעות) בפרשת דרכים מסויימת בחיים. סגל טוען שהמחזה מציג את בני אדם כחזקים וכחסרי יֶשַׁע בו זמנית.

אדיפוס הנו דוגמה של אדם כזה. למרות הנבואות האלוהיות, הוא מתמלא יסורי מצפון, חרטה וכלימה על מעשיו. במחזה, אדיפוס עורך חשבון נפש, בעיקר מול המקהלה³ והקהל. המקהילה שמשמת כמתווכת בין אדיפוס ושאר הדמויות, וקיימת דיאלוגים בעיקר עם אדיפוס. כך למשל, לקראת סוף המחזה, אדיפוס מקיים דיאלוג ארוך עם המקהלה (1297 ואילך).

² "He is both free and determined" (pp. 206)

³ המקהלה הייתה מורכבת מ-12 או 15 זקני תבלי. יש הרבה נקודות משותפות למקהלה ולקהל, ובמובן מסויים המקהלה מייצגת את הקהל. ראה גם הערה מס' 7.